

Моралът на съдията и моралът на адвоката са взаимно обвързани. Съдът е част от държавата и доверието в него е доверие в държавата

Васил Гоцев

23 януари 2018 г.

Ако предполагате, че и аз ще почна да говоря колко е лошо правосъдието, няма смисъл да ме питате. Аз съм на точно обратното мнение – основно правосъдието си гледа добре работата. Недейте очаква от мен да говоря срещу правосъдието.

Аз съм раждан в тази стая, където говорим. Къщата е строена 1906 г. от моя дядо. Оттогава досега семейството ми е живяло все тук.

Разкажете най-напред нещо за детството си.

Детството ли? Бих казал, че имах щастливо детство. Живеехме с баба ми и дядо ми, докато те починаха. Дядо ми беше вече пенсионер, преди това е бил полковник от армията. Учил съм в български училища, защото моите родители бяха против това, да уча първо чужд език. Смятаха, че като българче трябва да науча първо българския език. Баща ми, Бог да го прости, беше машинен инженер, на висока служба в Министерството на железниците. Наложих се за няколко години да живеем на гарата заради него. Службата му налагаше това. Имах близки приятели. Най-близки ми бяха Кирил Филипчев, който е син на бившите собственици на Бакърената фабрика, братя Филипчеви, и Богдан Горанов, чийто баща го уби т.нар. Народен съд като бивш министър. Докато учех в прогимназия и гимназия, междуременно вземах уроци по езици, тъй че нямаше някаква дупка в обучението ми.

Аз завърших Втора мъжка гимназия и постъпих в Университета. По това време правото не беше привлекателна наука. Сега, както разбирам, правото пак се цени повече, но тогава не. Понеже аз завърших с висок успех, можех да отида да следвам където пожелаея. Исках право, макар че в семейството ми нямаше юристи: баща ми беше инженер, чичо ми беше професор по медицина. С правото никой нямаше нищо общо. Но аз настоях и моят баща каза, че няма да ми пречи – каквото искам, това да следвам.

Завърших право и исках да почна работа като адвокат. Винаги съм искал да бъда адвокат. Не ме приемаха. Тогава трудно се приемаха адвокати. За София не ми

минаваше и през ум, че може да ме приемат. Поисках да отида в Сливница. Отговориха ми, че не може, защото е близо до границата. След това поисках да отида чак долу към Мадан – и там ми казаха, че е близо до границата и не мога да отида. И тогава с помощта на моя професор от Юридическия факултет Нисим Меворах, който беше на висока държавна служба, ме взеха адвокат в Перник. Там изкарах осем много щастливи години. Сутрин ставах в пет часа, в шест вземах влака за Перник. Работех там до 18 часа и се връщах към осем и половина, девет. И на сутринта пак. Обаче се утвърдих като адвокат. И точно тези, които казваха, че не ставам за едната или другата граница, почнаха да ме търсят като адвокат за техните дела. Бил съм адвокат на много хора – и хора, които са били във властта по това време.

Единствено съм работил гражданско право. Тогава то беше ограничено: наемни договори, някоя сделка..., но аз не се отклоних и с много малки изключения съм работил гражданско право.

След това вече се промениха нещата до известна степен. С помощта на професорите Ал. Кожухаров и Нисим Меворах, при съдействието на мой състудент и близък Петър Стефанов получих разрешение да приема стипендия от Европейския институт в Торино, където ходеха много асистенти от Юридическия факултет. Моя близък Петър Стефанов впоследствие го осъди за смърт за шпионаж. Лежа 13 години в затвора, излезе и след това почина на улицата при неизяснени обстоятелства... Завърших института в Торино с най-висок успех от всички курсисти. Получих втора стипендия – за докторат в международния институт в Страсбург. Там обаче, по съвета на този, който ми съдейства първия път, не посмях и да питам. По ирония на съдбата, след толкова години ходих в Съвета на Европа като представител на България след 1992 г.

От Торино получих свидетелство за завършени европейски науки. Преместих се като адвокат в София със съдействие на мои колеги, които бяха в адвокатурата, като Лев Левков. Явих се на конкурс за аспирантура, но въпреки отличния резултат, не ме приеха поради съображения за произхода ми, който не им харесваше. По-късно, като минаха много години, същите хора, които не ме приеха за аспирант, настояха да отида в университета и да се хабилимирам като доцент. Така и направих. Преподавах две години, почти до промяната, материално облигационно право и гражданско процесуално право. И то по настояване на проф. Живко Сталев, който искаше да се оттегли и каза, че ще се оттегли, само ако ме

вземат мен да преподавам част от неговия курс. През това време написах четири монографии. Исках да защита професура, но не се съгласиха – казаха, че дотук може, а то не беше малко. В един момент, когато почнаха да работят проект за Граждански кодекс – нов проект, който не стана – проф. Кожухаров ме препоръча да участвам в проекта. Тогава към Държавния съвет имаше един законодателен съвет. В него бяха доста хора – и Живко Сталев беше, и други... там ме взеха две години да работя гражданско право.

Но стана така, че нещата се промениха. В момента, когато се промениха, аз се оттеглих уж само да адвокатствам, но... моята дъщеря казваше: “Когато са закривали панаира, ти отиде да отвориш сергия, а сега, когато заработи панаирът, ти го напускаш!” Формално участвах като адвокат, обаче де факто бях в три Народни събрания народен представител, бях в интерпарламентарната група към парламента, бях един от заместник-председателите на интерпарламентарния съюз. В Народното събрание бях председател на Европейския съвет. В Парламентарната асамблея на Съвета на Европа бях един от зам.-председателите на фракцията на Европейската народна партия. Като изкарах три мандата, наложи се да стана министър на правосъдието. Казвам “наложи се” не защото съм бил против, но просто така дойде. Доволен съм, защото мисля, че можех да направя това, което мислех, че трябва да се направи. След това отидох в Конституционния съд от квотата на Народното събрание девет години. И това е горе-долу целият ми живот.

Винаги свързан с правото – и като адвокат, и като преподавател, и като министър, и като народен представител, и като конституционен съдия...

И арбитър съм бил в Търговската палата. Но сега вече съм почти на 90 години.

Като ви слушам, мисля си, че вашият живот е минал през двата прехода – единият към социализма, другият сега.

Да, през три периода. Първият, който беше преди 9-ти септември, когато родителите ми бяха добре обществено поставени. Баща ми беше един от хората, които покойният цар Борис търсеше, когато има нужда от железници. Вторият беше след 9-ти септември и третият след 10-ти ноември. Той продължава.

Като дете виждал ли сте цар Борис III?

Много често. Той е идвал тук в тази стая и неговият син също идваше, преди да се хвърли в политиката. Във всеки случай, бащата беше един забележителен човек. Помня го много добре. Когато почина, аз бях на 14-15 години. 43-та почина

той, аз съм 29-та роден. Аз водих и един от последните разговори с неговия син, преди той да се впусне в политиката. Но това са неща, които не са за публикуване...

Добре, не настоявам. Спомняте ли си 9 септември?

Е как да не го помня, тогава съм бил на 14-15 години. Всичко помня, абсолютно всичко. Помня като излязох... хайде, ще ви кажа нещо, което помня и не ме засяга лично. Вие несъмнено знаете за журналиста Иван Стоянович. С него бяхме много близки приятели. Баща му работеше в тютюневата режия, него го съди народен съд, оправда го. Но веднъж, посред нощ, се чука и се удря силно на входната врата: “Отваряйте, какво правите!” и те си казват: “Идват да вземат баща ни.” Нашите родители имаха винаги пригответени дрехи за затвора – ако дойдат за тях, да са готови. И Ваньо слиза вече да отвори. Долу стоят двама с шмайзери и с ленти ОФ: “Гори ви къщата бе, защо не отваряте!” А то пожар станал. Иван се обръща и вика (*радостно*): “Ааа, гори къщата! Ама това ли е всичко, затова ли? Ехее, къщата гори!” Е, какво повече от това да опишеш? Той щастлив, че му гори къщата, а не са дошли да вземат баща му.

Невероятно. В какъв страх са живели.... Да ви питам по-нататък: вие сте кандидат-студент след 9 септември 1944 г., не сте от работнически произход – това не беше ли проблем?

Нямах този проблем като кандидат-студент. Те направиха няколко курса, които ги наричаха *cursus magnus*. Тези курсове влизаха в университета само с дипломата и конкурсен изпит. Аз бях в последния випуск, 1947 г., за който не искаха бележки отнякъде, за да влезеш. Само че имах трудности около взимането на дипломата. Като студент изнесох един доклад, който беше свързан с гражданска отговорност на юридическите лица. Това беше като студент първа-втора година, и то при проф. Торбов, което ме сближи много с него. Тогава, в контекста на доклада – все пак, имайте предвид, това е 1946-47 година, още не бяхме наплашени така – аз писах, че присъдите на Народния съд са противоконституционни и че присъдите на Нюрнбергския съд също не са в синхрон с международното право. И оттогава не ме гледаха добре в университета. Когато трябваше да се издадат дипломите, трябваше ректорът на университета и кадровикът да приподпишат дипломата. Обаче кадровикът отказа да приподпише моята диплома. Ректор беше проф. Наджаков...

Физикът?

Физикът, който пък е бил близък с моите родители. Тогава баща ми отива при него и Наджаков взима дипломата ми и я подписва – не с печат, ами така,

направо. Моята диплома е подписана на ръка от Наджаков, а не със стандартния печат. И после, когато издържах конкурс за аспирант по гражданско право и не ме приеха. Мотивите бяха несериозни и неверни – че баща ми е бил в лагер, което не беше вярно; че сме били изселени, което не беше вярно. Такива работи. Но, не съжалявам, че не станах аспирант.

Все пак станахте преподавател по-късно. Разкажете малко за своите преподаватели. Вашето студентство е в много интересен период: вярно, сталинизъм, но пък още са били активни онези известни преподаватели от “старата школа”.

Когато аз бях в университета, още имаше бележити професори. Това беше проф. Иван Апостолов, когото считам за мой учител, беше проф. Андреев, беше проф. Петко Венедиков, с когото бяхме много близки, беше Кожухаров... Имаше една плеада от професори, които бяха на много високо ниво. И тогавашните студенти след това станаха добри и високо ценени юристи – като Йордан Соколов, Александър Караминков, покойният... Те бяха с друго качество хора.

Вашите колеги-студенти каква реализация предпочитаха?

Много трудна беше реализацията. Голямата мечта на всеки кадърен юрист беше да стане адвокат. Защото професията и тогава беше във висока степен независима. Никой не е идвал да ми каже как да си гледам делото. Обаче много мъчно се ставаше адвокат. За да станеш адвокат, трябваше съгласие на градския комитет на партията. Само така можеше да станеш адвокат. И то, имаше определено число: в София по едно време бяха 500 или 400 адвокати и трябва някой да напусне, за да те вземат теб като адвокат. Друга реализация бяха юрисконсултите. Това също беше една реализация, може би не толкова предпочитана. Макар че по заплата адвокатите не бяха много по-добре. Това е мит, което се разправя, че те много печелели. Ние имахме ограничения – да не можеш да спечелиш повече от толкова лева месечно и ако спечелиш повече, то отиваше в един фонд, от който даваха на адвокати, дето нямат работа. Таван имаше, не помня вече, било е сигурно към 1800 лв бруто. Накрая вече беше 3-4000 лв. Това беше за реализацията – мъчна реализация, но си остана винаги най-съблазнителната професия.

Заради независимостта?

Да, независимостта. Защото, пак ви казвам, човек по природа е независим. И едно е да дойде някой да ти каже какво да правиш, друго е да си работиш по своето

усмотрение. Но това е, че през всичкия този период аз не съм скъсвал с адвокатурата нито за момент. И като народен представител членувах в адвокатската колегия. Това ти дава възможност да опознаеш правосъдната система от всичките ѝ страни. И сега, когато се говори за нея, наблюдавам, че не всички я познават. Не всички я познават.

Добре, вие предупредихте, че ще я защитавате...

Не, аз не я защитавам, аз гледам обективно. Защото, ако питате съдии, които са били по това време, когато бях министър, няма да срещнете хора, които много ме обичат. Не ме обичат много, защото аз правех това, което законът не винаги позволяваше, но което се налагаше, за да бъде системата неуязвима. Аз въведох наказания за съдии, което Конституцията не позволява. И те бяха много възмутени. Ще ви кажа пример. Ние не можехме да уволним съдия. Назначен съдия трябва повече от шест месеца да не се яви, за да го уволниш. Имаше един случай с една съдийка, не помня вече откъде беше, на която мъжът ѝ работеше в Съединените щати. Тя дойде, работи пет месеца и нещо тук и си отиде в Съединените щати. Седи шест месеца там и си получава заплатата без да работи. Това беше безобразие. Един ден споделям това с френската министърка на правосъдието, госпожа Гигу. Казвам го като куриоз. Тя: “Знаеш ли какво правя аз? Местя я. Понеже не мога да я уволня, ако е в Лион, пратя я в някое място далече и тя сама напуска.” Добре, ама аз не мога и това да направя. Тогава въведохме промяна в закона и министърът можеше да наказва с преместване. Емнаха ме невероятно и го отмениха. Сега е въведено отново, ама тогава беше невъзможно да стане. Сега вече има санкция. Въведоха санкции, за които навремето бяха много против. Например, когато станах министър – това беше месец май – поисках отчет кой съд колко нерешени дела има. Те първо казаха, че това не е работа на министъра, че се бъркам в тяхната работа, това-това... и накрая дадоха. Установи се, че има две хиляди и няколко дела, които са закъснели повече от шест месеца с решението. Постанови решение и не го пише. Аз издадох една заповед, съвършено незаконосъобразна: никой няма да излезе в отпуск, докато не си напише делата и никой председател на съд няма да излезе в отпуск, докато подчинените му не си напишат делата. Дигнаха гюрултия, ходиха, оплакваха се при г-н Костов от мен, на мен ми дигаха гюрултия... Резултатът беше: мен ме намразиха, но месец септември имаше само 17 нерешени дела. *(смях)* И сега е така. И сега министърът не разрешава отпуски.

Много неща сте направили за първи път.

Да, ама тогава то не беше редно.

Разкажете ми за някои дела, които си спомняте отпреди 10 ноември.

Участвал ли сте някога в защита по политически дела?

Аз съм гледал граждански дела. Политически не съм гледал. Те бяха за ограничен кръг адвокати. Имаше един списък, в който се казваше, че тези адвокати могат да се явяват по политически дела. Списъкът не беше голям. Не знам точно, но не е бил повече от 50-60 адвокати. Така че аз по никое политическо дело не съм се явявал, освен един-единствен случай. В Перник като бях, съдиха един човек за шпионаж. Селянин от едно гранично село. Трябва да има адвокат. В Перник имаше само двама адвокати, които бяха вписани в този списък. Единият беше синът на Темелко Ненков¹, другият беше партиен секретар. И единият, и другият не желаят да се явят. А този човек беше началник на пощата в селото. Сестра му била ятачка на един от съратниците на Тито. И тя е жената, която прави ръкавиците – не знам дали сте ги виждали – където само този пръст (показалецът) е отделно, другите са заедно, за да не измръзва ръката. Прави ги за партизаните. Веднъж, когато цар Борис обикаля района, вижда, че тя прави тези ръкавици и възлага да снабдят цялата армия с такива ръкавици. Тази жена я осъждат на смърт – Мара как беше, забравих името. И тя намира един полицаи, който предава писмо от нея до цар Борис, в което тя пише: “Аз съм жената, която обу войниците ви да не им е студено” – и той разпорежда веднага да я пуснат. Та тази жена беше роднина на този, когото щяха да съдят – леля ли, братовчедка ли, не знам каква. И никой не иска да се яви, защото тя е близка със Славчо Трънски, с този-онзи... А трябва да се гледа делото. Тогава хващат мен и казват: “Ти ще се явиш по делото.” Явих се, много мъчно беше, защото вътре присъстват хора от службите да слушат... Накрая го осъдиха, не знам дали и него на смърт не го осъдиха, и при обжалването аз го препоръчах на един на един мой колега, с когото бяхме приятели – адвокат Пеев, син на разузнавача Пеев, ако сте го чували. Казвам му: “Вземи го, ако можеш с нещо да помогнеш!” И той го оправя, та го осъдиха на пет години. Това е единственият случай, когато съм имал досег с политическо дело. Иначе, граждански дела съм гледал много. Имаше интересни граждански дела. Имена вече не помня, но: две сестри, едната била компаньонка на Ленин. Професорка, член на Академията на науките беше. А другата, моята клиентка, и тя комунистка, гонена в

---

¹ Темелко Ненков (1887-1925) миньор, синдикален активист, организатор на миньорските стачки в Перник през 1906 и 1919 г. Убит по време на репресиите след атентата в църквата Св. Неделя.

Съветския съюз, не беше женена. Обаче в затвора моята клиентка ражда син, когото съдеха и аз му гледах делото. За един имот се съдеха просто, една вила. И двете ще се изядат! Едната сестра срещу другата! Тази, която е била компаньонка на Ленин, гледала детето на сестра си в затвора, когато нея я водят да я тормозят. И, помня, съдийката – тя после избяга във Франция – съдийката се обърна и каза: “Не ви ли е срам! Двете се съдите. Били сте заедно в затворите в Съветския съюз. Борили сте се. Сега толкова ли не можете да се разберете за тази вила?” Наруга ги хубаво. Накрая, не помня кой спечели делото.

Звучи като анекдот, като виц.

Имам доста дела, които пазя.

Пишете ли мемоари?

Не. Кой се интересува? Това, дето ви го разправам, може на вас да ви е интересно, ама кой се интересува. Има неща, които може би историята биха я интересували, но те пък са неща, които няма да ги кажа: какво сме си говорили в ония критични моменти след 10-ти ноември. Но това да почна да говоря, би било най-малкото некоректно. Иначе, мемоари... за какво. Бях почнал да пиша нещо, но реших, че няма смисъл.

Преди малко казахте, че адвокатската професия е била предпочитана, защото е независима...

Относително независима! За да те утвърждава бюрото на партията, значи си зависим в някаква степен. Независима в този смисъл, че не идва да ти каже как да се държиш по делото. Не е било така по наказателните дела. По наказателни дела са бъркали – аз знам един колега, който по време на процеса срещу Трайчо Костов е бил ангажиран със защитата му и от семейството дошли да му кажат каква линия да води на защитата. И той се отказал въобще да участва. Много добър адвокат. В наказателното право са се бъркали. Но в гражданското право – кой да вземе апартамента, кой да вземе вилата – не се интересуваха.

А съдиите по какъв начин са били зависими?

Вижте какво, това е един много голям въпрос. Аз казах, че при адвоката не са отишли да му кажат какво да прави. Не е било така при съдиите. При съдиите е имало намеса. Сещам се за един случай: един съдия, Иванчев, който не съм сигурен дали е жив още – беше много добър съдия в Перник – обажда му се секретарят на районния комитет и му казва как да реши едно гражданско дело. След малко му се обажда висшестоящият, околийският секретар, и му казва да реши обратното. Той

отговаря по този начин: “Разбрах, записал съм си и сега отивам в София в министерството да питам кого от двамата ви да послушам.” (смях) Резултатът беше, че го преместиха. Но е имало случаи да се обаждат на съдиите. Някои са споделяли с мен. Съдиите имаха така нареченото отзоваване. Това, което сега казват, че е много важно съдиите да почне да ги избира населението, не е вярно. Населението ако почне да ги избира, почват ходатайствата. Друго е, когато съдията е назначен от министъра или от един Висш съдебен съвет. Разковничето е другаде. Аз почнах с това: аз съм категоричен, че нашето правосъдие (*натъртено*) не заслужава тези упреци, на които е подложено. В процеса винаги има две страни, гражданския процес. Единият печели, другият губи. Значи, ако застанеш на страната на спечелилия, ще казваш, че съдията е много добър. Ако застанеш на страната на загубилия, ще казваш, че е лош. А никой не търси баланса между двамата. Особено за журналистите сензацията е по-важна, отколкото нещо друго.

Кои са упреците към нашия съд? Първо, че бавно се гледат делата. Ами аз ще ви кажа, че това не е вярно! Покойният Кръстю Цончев, който беше върхът на адвокатурата, след 9 септември беше командирован от Министерството на правосъдието в Париж, за да види какво може да се направи с едно дело от 1933 година, в което има интерес при делба. Той се върна тук и каза: “Ами, движено е по процедурата, какво може да се направи” – дал си е съвета. Аз съм гледал едно дело – дали е свършило вече, не знам – № 5 от 1939 г. За едни селски имоти. Ами, това е правото: или ще спазваш процедурата и ще бъде бавно, или няма да я спазваш и няма да бъде правосъдие. И второ, вие чувате за такива дела-куриози. Ако някой иска да си направи труд, да отиде в стария съд и да намери дело № 5 от 39-та година. Мога да кажа, че добре познавам правосъдната система във Франция, в Италия и доста добре в Германия. Никъде не се гледат по-бързо делата, нито във Франция, нито в Италия, нито в Германия. Едно гражданско дело трае 5-6-7 години. Защо при нас се казва, че е бавно? Защото се взима един курioз, вестниците искат да се популяризират и ти казват: ето на, мина толкова време и т.н. Това е единият упрек. И второ, да видят колко дела се решават годишно и колко от тях са забавени. То ще е незначително. Съдиите са претоварени с дела. Това се признава. Ама какво се прави, за да се разтоварят? Не е възможно един съдия да работи цялата седмица и в събота да вземе чантата с делата и да ги пише вкъщи. То е извън възможностите на един човек. Така че бързото или бавното гледане на делата не е белег, по който трябва да се оценява съдът. Това, че има определен брой дела, които са забавени, не

характеризира работата на съда. Защото на базата на всички други дела, това е капка в морето. Второ, били лошо решавани делата. Коя от двете страни казва, че са решавани лошо? Тази, която загуби или тази, която спечели?

За да се решават делата по-добре, е необходима по-висока квалификация на съдиите и адвокатите. Аз не искам да кажа нищо срещу моите млади колеги в университета, но не е едно и също да те учи Иван Апостолов, да те учи Петко Венедиков, да те учи Кръстю Цончев или да те учи.... да не казвам имена. Така че има значение обучението. Това, което направихме в адвокатурата, и то го направихме 76-та година (тогава Цончев и Апостолов съдействаха) – направихме курсовете за адвокати ежегодни. Един път пролет, един път есен. Преподаватели бяха Цончев, Апостолов, Христо Данов, Александър Караминко, Йордан Соколов, Корнажев, аз. Ние се мъчехме да попълним празнотите, които младите колеги имат. Следователно, ако има грешка, това е, че нещо не е достигнало в познанията им. Но това не е масовият случай. Това е при редки, сложни дела.

Сега, другото. Казват: с връзки и с ходатайства. Например гонят адвоката да не седне на една маса със съдия. Защо да не седне? Толкова ли е нисък моралът на съдията, че като седне да обядва с адвоката, да се остави да му се повлияе? Бил съм адвокат почти 40 години. Ами аз имах много близки приятели съдии, с които и семейно бях близък, но никога не съм си позволил да помоля някого от тях за нещо. Това е известно на всички. Аз бях един от близките приятели на Иван Велинов, който беше председател на Върховния съд. Да го попита някой, имало ли е случай да отида да му кажа: “Абе Иване, виж моля ти се това дело го оправи.” Просто няма такъв случай. Моралът на съдията изгражда морала на адвоката. Много рядко ще намерите случай, където някой ще отиде да ходатайства. И той не отива да ходатайства, защото е приятел със съдията. Ако е приятел със съдията, той няма да ходатайства, защото ще си развали приятелството. Той просто отива и ходатайства, намира начин...

Трябва да има доверие в съда. Трябва да има доверие в съда! Казват, кой му бил роднина... Ами ние имахме блестящи адвокати, Любен Патронеv например, блестящ адвокат, на който жената на брат му беше съдия – Лиляна Патронева. Никога не е пречело той да се изправи пред снаха си да пледира и никога това не е повлияло на делото. Не съм имал случай клиент да ми каже, че на съдията му е ходатайствано. Не бих и позволил това.

Говорят сега в цяла Европа за нашето правосъдие, за корупцията и прочее. За корупцията не знам доколко са прави. Но правосъдието! Аз като министър не бях министър само на правосъдието. Министерството тогава беше на правосъдието и правната евроинтеграция. Това ми даде възможност да поддържам връзки с много широк кръг европейски политици. Даже имаше случаи, в които Иван Костов ми казваше: “Абе ти като че ли малко разширяваш полето – в края на краищата ти не си министър на външните работи, а на правосъдието!” Но как беше: при мен за тези почти две години дойдоха шест министри на правосъдието на гости. Дойде германският, дойде италианският, дойде френският, дойде испанската, дойде от европейската комисия... Те идваха, някои от тях са оставали да работят с мен по закони. Имаше закони, които ги направихме тогава, после говориха против тях, сега ги възстановиха пак. Аз съм ги работил съвместно със съответния министър, който е и специалист по дисциплината. Изменения на наказателния кодекс, например около неизбежната отбрана, за което и сега много се говори, ние ги правихме съвместно с министъра на правосъдието на Италия, професор по наказателно право. Тези хора като дойдоха, нито един не каза “Правосъдието ви е зле”. Вие помните ли някой тогава да беше писал в Европа, че правосъдието ни е лошо?

Не.

И аз не помня, може да съм забравил. Преди доста време, като конституционен съдия, срещнах на входа на Министерския съвет един немец, Ферхойген, който отговаряше от Европейската комисия за разширяването. Той говореше много против правосъдието ни. Аз го засичам на входа: “Добър ден.” – “Добър ден.” – “Искам нещо да ви питам: когато идвахте при мен, докато бях министър, казахте ли ми, че се възхищавате от нашето правосъдие?” Той мълчи. “Кажете ми, кое е вярно – тогава ли сте ме лъгали, или сега което казвате, е пресилено?” Той: “Довиждане” – и си влезе.

Дали ще се хвали правосъдието или не, зависи до голяма степен и от тези, които го представят. Повече контакти, повече срещи! Като ви казвам за тези министри, дето идваха – ами и аз съм ходил на всичките на гости. Нашите съдии са едни отрудени хора, работливи хора, с един морал, който се изгражда по време на работата и който, доколкото го няма у някои, това е изключение, не правило. Аз съм категоричен за това и ви го казвам, въпреки че ако питате съдии, ще ви кажат, че съм се държал много авторитарно [като министър].

Какво трябва според мен да се направи? Никой не ме е питал досега. Независимостта на съдиите трябва да се внимава да не е като махалото на часовника. Досега беше на едната страна, вързани, като го пуснеш, то отива веднага на другата. Трябва внимателно да се премества. Независимост, това значи никой под никаква форма да не се бърка при решаването на конкретно дело. Никой да не ти иска наказание за това, че си решил конкретно дело така, а не иначе. И проверката, която прави инспекторатът и другите органи, трябва да бъде, за да се подобри съответната практика, а не да се злепостави съдията, който е решил делото така, както другите смятат, че е неправилно. Не е зависимост това, да му кажеш: “Първо си реши делата, после излез в отпуск.” Не е зависимост да му кажеш: “Виж какво, вземи да решиш това дело по-бързо, защото има несъстоятелност”, а при несъстоятелност се налага по-бързо разглеждане. Ти не му казваш как да реши, казваш му да побърза. Независимостта е независимост при решаване на конкретното дело. Това трябва да се спазва. Не е свързано със зависимостта дали ще му дадеш апартамент или не, ако има министерството един на разположение.

Другото, което трябва – аз вече не съм в течение и не знам дали се прави – да се разширят възможностите на Висшия съдебен съвет да се санкционират съдиите, които извършат дисциплинарно нарушение. Например едно дело за апартамент се решава преди 3-4 години, но не се написва. Междувременно цената се вдига, обаче съдията като го пише, пише каквото е казало вещото лице тогава, преди три години. Трябва да има начин да се наказват съдиите от един орган, който наистина е по-компетентен от самите съдии. Ето тук има много голямо значение Висшият съдебен съвет. Не е решение това, при подбора му да няма намеса на политически лица. Политическите лица имат своята политическа отговорност и тя понякога е немалка.

Всъщност, това исках да ви попитам: преди 10 ноември партийните комитети кадруват. Ето, вие казвате, че партийният комитет е одобрявал адвокатите; сигурно това е важало и за съдиите и прокурорите...

За съдиите още повече! Тях ги избираха окръжните съвети. Ако оставим тези, които бяха заварени към 9 септември 1944 г.: Ангелов, Филипов и други – сега имена не мога да кажа – младите, новоназначените съдии бяха предимно партийци. Предимно партийци. Поне до един момент, в който нещата някак се поизмениха и почнаха да назначават и безпартийни. Но колкото се касае до прокурор, там безпартиен почти нямаше. Не можеше. И Върховният съд – невъзможно беше да

станеш съдия във Върховния съд, ако не си партиен член. Както и да си председател на съд.

Затова, когато се прие новата Конституция – аз не съм участвал в нейното писане – беше въведен един срок, в който министърът на правосъдието да може да освободи съдии. Бяха казани нещата така, че да се разбере, че тия, които са партийно обвързани, ще ги махнат. Срокът беше много къс, дали не беше един или два месеца. И тогава се видя, че в този срок е абсолютно невъзможно да бъдат сменени.

Защо?

Защото те искаха да останат. И забележете, че в Конституцията само главата за съдебната власт е почти старата. Висшият съдебен съвет е нововъведение, разбира се.

Какво се промени през 90-те години? Вие сте сред юристите, които всъщност са създавали сегашната съдебна система.

Какво се промени? Първо, въведе се триинстанционното производство. Това го въведохме по времето на нашето правителство. Едно е да ти гледат делото две съдебни инстанции, друго е три. Второ, махна се т. нар. преглед по реда на надзора. Ако някъде е ходатайствано, ходатайствано е главно там. Него го замени третата инстанция. Трето, създаде се – ние го създавахме, по наше време – Върховен административен съд. Сега можеш да обжалваш всяка заповед на министъра и административният съд си гледа работата. Може да отмени постановление на Министерския съвет. Малко са случаите, в които не си върши работата. След това, въведе се изискване за стаж за ръководни позиции, въведоха се точни критерии. Девоенизираха се затворите, това малко ли е? Сега в затворите нямаме пагони. Цивилни са. Имаме частен нотариат. Помните ли в началото на 90-те години какви опашки бяха пред нотариата? Даваха на пазачите пари, за да им дадат по-ранно номерче. А сега? Ей сега да потърсите нотариус да ви завери подписа, ще намерите веднага. Има и частен съдебен изпълнител – малко ли е това, което ви изброявам?

Никак не е малко и сигурно е било трудно, защото е трябвало да се направи за първи път. Кое беше най-голямото предизвикателство?

За мен най-трудни бяха две неща. Едното е въвеждането на частния нотариат. Защото, като направя една сделка при вас като нотариус, вие на другия ден я носите за вписване. Тя, която иска да купи, не знае при кой нотариус съм бил и отива да види по вписванията има ли сделка. Вижда, че няма, отива при друг

нотариус и същия имот го купува и тя. На другия ден вие сте вписали, ама тя вече е купила същия имот. За да може това да се преодолее, трябваше да намерим начин да задължим частните нотариуси, като стане сделката, да тичат да я впишат преди друг да купи същия имот. И за да видя дали се вписва, аз съм ходил нощем да проверявам какво е положението. Трябва да ви кажа, че за тия две години нямаше нито един случай на злоупотреба.

Второто, което ми е било много трудно, беше с девоенизирането на затворите. Реших аз, че те не трябва да бъдат полицаи, а това, което сега наричаме “Съдебна полиция”. Тогава Богомил Бонев вика: “Не може, ще стане беля! Затворите ще се изпуснат.” – “Нищо няма да се изпусне. Ще им свалим пагоните и автомобилите на шефовете на затвори.” Разбира се, аз се съветвах с г-н Костов. Той: “Какво да ти кажа? Ще изпуснеш затворите и тогава не мога да ти помогна”. – “Няма да ги изпусна, остави ме да правя каквото мисля.” Викам при мен директора на дирекция “Затвори”, който беше от старите и го питам: “Ще съдействаш ли?” Той помисли-помисли – да не разправам подробности около разговора – казва: “Ще съдействам.” И с негова помощ свалихме пагоните на директорите на затвори, свалихме ги от леките коли, извадихме кофите от килиите и накарахме охраната да водят затворниците в тоалетната и посред нощ. Всичко се получи, но искаше работа. Ходил съм във всички затвори.

Бих могъл също да кажа, че трудно почна да се работи с трите инстанции, но ето на... Сега непрекъснато има промени, но ще има винаги промени. Значи, иска се съдията да има респект към администрацията. Това не значи да му се влияе по конкретно дело. Да има страх, за да си върши добросъвестно работата. Съдът не е извън държавата. Това трябва да го знаят и съдиите. Съдът е една много важна част от държавата и когато съдът не работи, и държавата не работи.

Сега казват, че сме зле с правосъдието и това било пречка за Шенген. А ние не сме зле с правосъдието. Съдиите в тяхното мнозинство са работливи, добросъвестни хора, които вършат изключително добре своята работа. Че има отделни случаи – извинявайте, ама все пак доверието в съда не е загубено.

Мислите ли, че през 90-те години съдът е бил по-независим, отколкото сега. Говори се за политически натиск.

Не може да се прави разлика. И сега съдът не е зависим. Нека кажат по кое дело съдията е решил по ходатайство. Ако едната страна каже “по ходатайство”, другата ще каже: “Как по ходатайство!? Аз го печеля, защото имам право.”

Категоричен съм, че съдът не е зависим! И че ако има случаи, където съдия се поддава, държавата има и сега механизми и трябва да ги използва, за да коригира тези неща. Разбира се, трябва министърът на правосъдието да бъде човек, който си разбира от работата и познава правосъдието.

Последното, което бих искала да ви попитам: вие казахте, че 40 години сте бил адвокат, но бяхте и народен представител, и министър. За всичките тия години и във всички тия роли кои бяха най-големите ви разочарования и най-големите удовлетворения?

Разочарования не съм имал. Удовлетворението ми е, че през 1992 г. при правителството на Филип Димитров направихме процеса необратим. Направихме го с изменение на закони, в които и аз имах пряко участие. Това беше връщането на собствеността и преди всичко връщането на земята в реални граници. Като върнахме земята, вече беше невъзможно връщането на комунизма. Това ми е било удовлетворението. Аз имам една жилетка, много хубава, досега бях с нея. На “Цар Освободител” ме среща една жена от тия, дето плетат и вика: “Вие нали сте еди кой-си? Тази жилетка съм я оплела за вас.” – “Ама вие не ме познавате, как така?” – “Вие ни върнахте земята, върнахте ни овцете, сега имам вълна, плета жилетки и печеля. Бях си казала, ще му оплета една жилетка да му я дам, като го видя.” Това ми е било удовлетворението.

За съжаление ние не можахме да видим нито един наказан. Тук вината вече е по-дълбока и не е съдът причина за това.

В заключение искам да кажа, че доверието към държавата се измерва с доверието към съда.